

МІСЦЕ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ECONOMIC ORGANIZATIONS OF BIG BUSINESS IN THE ENTITY'S SYSTEM

Таран Л.В., к.ю.н.,

доцентка кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Нині в Україні є очевидним той факт, що специфіка перетворення планової економіки на ринкові напрями її розвитку охарактеризувалася економічною концентрацією і формуванням потужних фінансово-промислових груп, що відбулося здебільшого завдяки непрозорим процедурам приватизації та тіньовим капіталам. Така обставина призвела до формування значної групи підприємств малого і середнього бізнесу, але водночас й сформувала впливові групи господарських організацій великого бізнесу. Значною мірою ці потужні господарські гіганти зайняли монополічне становище на ринках і у різних правових формах впливають на формування господарського правового порядку держави. Зазначене беззаперечно негативно впливає на становлення добробуту держави, а отже, потребує чіткого господарсько-правового регулювання з боку вітчизняного законодавства.

Варто констатувати, що в Україні є значна недосконалість законодавчого регулювання діяльності великого бізнесу, що, на нашу думку, зумовлено відсутністю державної концепції щодо регулювання великих підприємств.

Положення ст. 55 Господарського кодексу України щодо суб'єктів великого підприємництва та ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» щодо об'єктів великої приватизації відзеркалюють значною мірою умовні та спеціалізовані істотні ознаки вказаних понять і в жодному разі не можуть претендувати на комплексний підхід, що відображає парадигму державної економічної політики.

Окреслено проблеми правового регулювання створення господарських організацій великого бізнесу. Доведено, що необхідно в рідний спосіб формувати державну економічну політику щодо господарюючих суб'єктів малого, середнього та великого бізнесу. Причиною такого підходу є значний політико-соціальний вплив організацій великого бізнесу у зв'язку з інституційною концентрацією економічної влади в одних руках.

Ключові слова: господарські організації, холдинг, економічна влада, економічна концентрація.

In Ukraine began the phase of playback structures inherent in a market economy through the adoption of several laws. But the post-Soviet specifics of these processes has led to the fact that there was an economic concentration and the formation of powerful financial-industrial groups. As a result, a powerful group of large businesses with a monopoly position in the relevant markets was formed. For these, the activity of big business requires clear economic and legal frameworks from domestic legislation. Recent research and publications analysis. Phenomenology of big business, its legal regime of functioning have been considered in the works of D.V. Zadykhailo, K.O. Stadnyk, K.V. Plavshuda Paper objective. The article purpose is to determine economic and legal features of companies' activities of big business. Paper main body. It is worth mentioning that qualification or identification criteria for economic organizations of big business do not exist in the legislation or are distinguished by their dysfunctional. This is also important for "sync" conceptual apparatus of the tax and economic legislation, which in many ways defines economic organizations of big business. But the state has not established a clear legal policy for regarding economic organizations of big business. This is unacceptable, considering value, the sense and the controversial interaction of big business with other segments of the national economy and actors of political and informational relations. Policy of Ukraine for small and medium enterprises development does not contradict the need to form and pursue a policy of collaboration with the big business organizations. After all, big business has a significant functional load for the state economy through strong export-orientation, innovative capacity and competitiveness of products on world markets, the positive social aspect of its activities. All this determines the significant state public interest to these groups of enterprises. As a rule, the economic organizations of big business are created in the form of holding associations. However, legal regulation for economic organizations activities of holding type is undeveloped and requires significant improvements. There is active problem of economic power transformation of big business powerful organizations in political and information power. This trend requires active action and effective regulation by public authorities. Thus, it's necessary to improve the functioning of legal economic order and economic mechanism of regulation activity of the macroeconomic authorities for improving the efficiency of economic processes of the state, which involved big business organizations. These problems can be solved by improving the relevant sectoral legislation.

Key words: economic organization, holding, economic power, economic concentration.

Проблему правового регулювання діяльності суб'єктів великого підприємництва досліджували вчені-господарники, такі як Д.В. Задихайла, Я.О. Менів, К.О. Стадник, К.В. Плавшуда.

Метою цієї статті є дослідження економіко-правової характеристики діяльності господарських організацій великого бізнесу.

Значний вплив бенефіціарних власників господарських організацій великого бізнесу на процеси функціонування усіх гілок державної влади України вже не може залишатися поза межами господарсько-правового регулювання і виправдовуватися правовою короткозорістю науки господарського права. Особливої уваги потребує суспільно-політична небезпека, яку являють собою ризики відсутності чіткої державної стратегії щодо зазначених суб'єктів. Крім того, вже можна наочно спостерігати негативні наслідки такої відсутності. Тому чи не на перше місце виходить питання соціальної відповідальності великого бізнесу як одного з основних публічних інтересів держави у відносинах із господарськими організаціями великого бізнесу.

Законодавство має сформований підхід щодо класифікації суб'єктів малого підприємництва, а також законодавчо зазначених суб'єктів середнього і великого підприємництва. Ці групи мають відмінний вплив на економічні процеси в державі, а отже, різні можливості розвитку.

Справедливо можна зазначити, що малим підприємствам в Україні законодавчо запровадженій спеціальний режим господарювання, що зумовлено їх специфічною функцією в національній ринковій економіці. Саме володіння високою інноваційною спроможністю, швидким реагуванням на зміну кон'юнктури ринку і пристосованості до нової ринкової діяльності, забезпечення внутрішнього ринку товарами та послугами, розвиток конкуренції, швидка окупність та свобода ринкового вибору, а також здатність оперативно створювати робочу місця – все це зумовило запровадження державою пільгового механізму регулювання малого підприємництва.

Зазначена передумова вплинула на розроблення на законодавчому рівні стратегії з підтримки малого підприємства й особливого пільгового регулювання. Адже

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», що був прийнятий у 2012 році, передбачено широкий спектр планових заходів щодо стимулювання розвитку малого бізнесу і запроваджено спеціальний режим функціонування для нього [1]. Зазначене свідчить про активну зацікавленість держави в удосконаленні регулювання і сприяння малих підприємств. У вказаному напрямі працює наука, розробляючи різноманітні концепції, що поглиблюють державну політику в напрямі цілісного правового механізму державної підтримки.

Аж зовсім протилежна ситуація складається з державною політикою щодо суб'єктів великого бізнесу.

Відповідно до п. 3 ст. 55 ГК України до суб'єктів великого підприємництва зараховують суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму 50 мільйонів євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [2].

Крім того, у Главі 12 ГК України «об'єднання підприємств» визначено організаційно-правовими формами, в яких можуть здійснювати господарську діяльність організації великого бізнесу, зокрема: концерн, асоціація, корпорація, консорціум, об'єднання підприємств холдингового типу та інші об'єднання [2].

Доцільним буде зазначити, що організація підприємств великого бізнесу розглядається здебільшого в економічній науці. Однак все ж спостерігається намагання законодавця перевести його у правове поле, що підтверджується закріпленням поняття «великі платники податків», а також поняття «економічна концентрація та контроль за нею».

У контексті акцентуації законодавства на зазначеному питанні варто згадати Закон України «Про фінансово-промислові групи України» [3].

У зазначеному нормативному акті фінансово-промислові групи (далі – ФПГ) розглядалися як об'єднання виробничих і торгових підприємств із кредитно-банківськими установами, що трансформуються у великі багатогалузеві господарські системи зі спільною економічною стратегією та внутрішнім товарообігом. ФПГ була організаційною оболонкою фінансового капіталу, що закріплювала єдність виробничих, фінансових та інших інтересів низки компаній та банків [4, с. 824].

Варто зазначити, що у вітчизняній та світовій практиці немає чітких кількісних та якісних критеріїв для визначення великого підприємництва. Деякі економісти виокремлюють такі якісні критерії класифікації великих підприємств, як акціонерна форма власності, впровадження інновацій за рахунок залучених засобів, складна ієрархія в управлінні та організаційній структурі, переважно розширене відтворення [5].

Як зазначає Є.В. Ковальов, внаслідок високого економічного потенціалу великі підприємства можуть працювати з дуже великими обсягами унікальної продукції, зберігати та розвивати високі технології, концентрувати групи висококваліфікованого персоналу, створювати умови для високоєфективної праці, успішно конкурувати на світовому ринку з фірмами інших країн. Таким чином, ефективно діяти в сучасних глобальних економічних процесах можуть переважно великі підприємства. Вони забезпечують конкурентоспроможність національної економіки шляхом ефективних дій як на внутрішньому, так і, що дуже важливо, на зовнішньому ринку [6, с. 89].

Зазначена позиція автора висвітлює надзвичайно актуальну властивість великих підприємств з огляду на прагнення України вступити у СОТ – здатність за рахунок своїх кумулятивних можливостей виходити з конкурентними позиціями на світовий ринок, зберігаючи суверенітет держави і привабливість національної економіки.

Отже, варто визнати, що підприємства великого бізнесу займають провідне місце в економіці держави, оскільки здебільшого вони реалізують інноваційні проекти, володіють значним інвестиційним потенціалом. На цьому ж наголошує Я.О. Менів, яка пише, що, отримуючи у результаті господарської діяльності прибутки, підприємства великого бізнесу забезпечують, крім накопичення капіталу, соціальні програми. Їх можна поділити на дві групи: внутрішні (оплата путівок до санаторіїв, баз відпочинку, засоби для надання допомоги незахищеним групам населення) і зовнішні (використання прибутків на благодійність, надання спонсорської допомоги та ін.) [7, с. 218].

Саме поєднання високої концентрації публічних інтересів і проявів економічної влади, що спрямовується на вплив на діяльність органів державної влади, робить підприємства великого бізнесу спеціальним суб'єктом господарського права. Саме цей статус може нести загрозу як економічним процесам держави, так і її суверенітету загалом.

Світова практика має чимало прикладів, коли наявність економічної влади у невеликій групі підприємств поступово мімікрує в політичну та інформаційну, цим самим впливає на державну економічну політику всієї країни. Дійсно, так звані олігархи після утвердження економічної міцці поступово перейшли до спрямованості своєї влади на зміну не вигідних для них законів на свою користь та користь власного бізнесу. Така ситуація призвела до створення в цілій низці галузей економіки монополістичної структури розподілу виробничих потужностей, яка належить власникам великого бізнесу. До домінуючих економічних груп, які розподіляють між собою основний економічний потенціал країни, значну частку її банківського капіталу та активів у сфері послуг тощо, можна зарахувати, зокрема, «СКМ», із головним акціонером Рінатом Ахметовим, «Eastone» – Віктора Пінчука, «Укрпромінвест» – Петра Порошенка, «ІСД» – Сергія Тарути, «ТАС» – Сергія Тігіпка, ДСН – Олександра Ярославського [8, с. 12].

Науковець слушно наполягає на необхідності введення в правову науку нової категорії – економічна влада. Д.В. Задихайло так пояснює генезу цього феномена: «Інша справа – такий тип концентрації капіталу, що з набуттям визначених якісних властивостей створює загрози не стільки монополізації окремих ринків товарів та послуг, скільки за параметрами набутої економічної влади загрожує конвертацією останньої у владу політичну. У цьому випадку необхідно говорити про перехід кількісних параметрів капіталізації активів суб'єкта концентрації капіталу в його економічному, хоча і владному контексті в якість квазісуб'єкта, але вже політичних відносин» [9, с. 166].

Крім того, на думку К.О. Стадник, недосконале законодавче регулювання монополістичної діяльності та концентрації капіталу суб'єктів господарювання призводить до того, що фактично всі галузі економіки України (металургія, агропромисловий комплекс, машинобудування, сільське господарство, видобуток газу, нафтопродукту, фармацевтична промисловість та ін.) знаходяться під впливом бізнесу, який лобіює свої інтереси, що своєю чергою шкодить розвитку економічних процесів нашої країни [10, с. 96].

Наведене свідчить про нагальну необхідність запровадження господарсько-правового регулювання відносин за участі підприємств великого бізнесу.

Суттєво наблизилася до цього питання Я.О. Менів, яка наголошує, що проблема правової визначеності, господарсько-правової політики щодо господарських організацій великого бізнесу є вкрай актуальною. Авторка ставить нагальним питанням чіткого нормативного визначення статусу великого бізнесу і критеріїв виділення серед інших суб'єктів господарювання [7, с. 218].

Державній економічній політиці властива компенсаційна функція, яка покликана нівелювати, зменшити, чи обійти ті негативні фактори, яких не можна уникнути зараз і які істотно впливають на зростання економічного потенціалу країни. Таким чином, державна політика має бути покликана збалансувати позитивний макроекономічний потенціал, притаманний саме господарським організаціям великого бізнесу, але й компенсувати суспільно-негативні аспекти в його діяльності. Як слушно заявляє Я.О. Менів, ці завдання можуть бути вирішені шляхом удосконалення відповідного галузевого законодавства, що своєю чергою створить передумови до продуктивної співпраці держави з потужним потенціалом великого бізнесу шляхом створення програм спільної діяльності, де, перш за все, буде захищатися публічний інтерес держави.

Висновки.

1. Варто визнати, що кваліфікаційні або ідентифікаційні критерії для господарських організацій великого бізнесу чи відсутні в законодавстві чи відзначаються своєю дисфункціональністю. Це важливо також і для «синхронізації» понятійних апаратів податкового і господарського

законодавства, яке по-різному визначає господарські організації великого бізнесу.

2. Державою загалом не сформовано чіткої та однозначної правової політики щодо господарських організацій великого бізнесу. А це неприпустимо, з огляду на вагу, значення та суперечливий характер взаємодії великого бізнесу з іншими сегментами національної економіки, а також суб'єктами політичних та інформаційних відносин.

3. Політика України щодо розвитку малих та середніх підприємств не суперечить необхідності формувати та проводити політику щодо взаємодії з організаціями великого бізнесу. Адже великий бізнес має значне функціональне навантаження для економіки країни через потужну експортну орієнтованість, інноваційний потенціал, конкурентоспроможність виробленої продукції на світових ринках, позитивний соціальний аспект його діяльності. Усе це зумовлює значний публічний інтерес держави до цих груп підприємств.

4. Залишається актуальною проблема трансформації економічної влади могутніх організацій великого бізнесу у владу політичну та інформаційну. Ця тенденція потребує активних дій і ефективного регулювання з боку державної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про розвиток і державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 70. Ст. 23.
2. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
3. Про фінансово-промислові групи України : Закон України № 4 37/95-ВР від 21.11.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 23. Ст. 88.
4. Економічна енциклопедія. В 3 т. Т. 3. Тернопіль, 2002. 952 с.
5. Саврас І.З. Велике підприємство в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.01.01. Львів, 2004. 18 с.
6. Ковальов Є.В. вплив малого, середнього та великого бізнесу на конкурентоспроможність економіки. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/vsri/TPtEV/2009_6/6_2009/15_Kovalev.pdf. (дата звернення 30.10.2020)
7. Менів Я.О. Господарські організації великого бізнесу як об'єкти правової політики держави: постановка проблеми. *Економічна теорія та право*. 2016. № 4. С. 215–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2016_4_21. (дата звернення 30.10.2020)
8. Задихайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 456 с.
9. Задихайло Д.В. Економічна влада в контексті правового регулювання господарських відносин. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 163–171.
10. Стадник К.О. Сучасний стан концентрації суб'єктів господарювання в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція* / А.Ф. Крижановський, Ю.О. Гурджі, О.К. Вишняков та ін. 2013. Вип. 6-1, т. 2. С. 96–99.